

Latviešu grāmatniecības piecsimtgade

Dagnija Baltiņa, Latvijas Nacionālās bibliotēkas direktore

Ievads

Rakstītais vārds un grāmata ir viens no apbrīnojamākajiem fenomeniem un lielumiem cilvēces esībā. Tas vienlaikus dzīvo kā pagātnē, tā tagadnē un nākotnē. Grāmatas sniedz zināšanas un pieredzi par jau notikušo, pati grāmata kā tehnoloģija fiksē attiecīgā laikmeta inovācijas, bet vienlaikus gan zināšanu, gan tehnoloģiskā vilinājuma dēļ ved nākotnē un rada jaunas zināšanas, pieredzes, nodomus un inovācijas. Arī Latvijas kontekstā, domājot par grāmatu, mēs to novērtējam kā sabiedrības attīstības virzītājspēku, vienotāju un simbolu mūsu zināšanu dzīlēm. Tāpēc 2025. gads, kad Latvija atzīmē latviešu grāmatas piecsimtgadī, ir īpaši nozīmīgs gads gan nacionālā mērogā, gan starptautiski.

Rakstītā un drukātā vārda latviešu valodā izcēlums un tā izplatība dažādos formātos, un dzīvotspēja cauri dažādiem laikmetiem, ideoloģijām, ekonomiskiem un tehnoloģiskiem izaicinājumiem, ietver sevī šodienas sabiedrībai tik nepieciešamo kodu, lai piekļūtu gan sabiedrības materiālajam un nemateriālajam mantojumam, gan starptautiskai atpazīstamībai un novērtējumam, gan tautsaimniecības ilgtspējai un labklājībai nākotnē, kā arī iedvesmotos profesionālai izaugsmei. Latviešu valodā rakstītā vārda vēsture, tagadne un nākotne ļauj labāk izprast Latvijas un latviešu vispārējo attīstības ceļu un saprast mūsu unikālo un straujo izaugsmi, kas sakņojas šajā kultūras fenomenā.

2025. gadā gaidāmā pirmās grāmatas latviešu valodā piecsimtgade ir izcils piemērs tam, kā vēsturiskie notikumi, tiem sekojošā attīstība un līdzības ļauj pilnvērtīgāk izprast šodienu. Latvijas Nacionālā bibliotēka (LNB) ir izstrādājusi plašu pasākumu programmu, kas izceļ grāmatas un rakstītā vārda nozīmi latviešu sabiedrības veidošanā un kultūras attīstībā. Šī programma ne tikai atgādina par vēsturisko mantojumu, bet arī piedāvā mūsdienu sabiedrībai jaunas iespējas apzināties un novērtēt grāmatas un rakstītā vārda lomu.

Īsa latviešu grāmatniecības vēsture

Latviešu grāmatniecības vēsture aizsākās laikā, kad Eiropu pārņēma Reformācijas kustība. Katoļu baznīcas vienotā Eiropa strauji sašķēlās, un Mārtiņa Lutera (1483–1546) sludinātā mācība desmit gados pēc 95 tēžu piesišanas pie Vitenbergas pils baznīcas durvīm izplatījās arī Ziemeļeiropā. Rīga bija viena no pirmajām Eiropas pilsētām, kas kļuva luteriska. Jau 1524. gadā pilsētnieki padzina lielāko daļu katoļu garīdznieku un liela daļa Livonijas iedzīvotāju vai nu bija atkrituši no katoļticības, kļūstot par luterāņiem, vai atgriezušies pie senču ticības.

Radītās turbulences centrā, uz augošo zemnieku nemieru fona un plašajā valodu troksnī Mārtiņš Luters tālredzīgi novērtēja dzimtās valodas lomu un nepieciešamību padarīt reliģiskos tekstus pieejamus ikvienam cilvēkam viņa dzimtajā valodā. Tāpat viņš uztvēra Johana Gūtenberga (ap 1400–1468) radītās iespiedpreses potenciālu padarīt rakstīto vārdu pieejamāku, viegli izplatāmu un salīdzinoši lētu, lai attiecīgi izmantotu iespiesto vārdu ideju popularizēšanai. Rezultātā strauji paplašinājās to valodu loks, kurās sāka veidoties rakstītā un iespiestā vārda kultūra.

Latviešu grāmatniecības pirmsākumi saistās ar 1525. gada novembri, kad Lībekas pilsētas rāte konfiscēja mucu, kas bija pilna ar luteriskām grāmatām latviešu, igauņu un lejasvācu (livoniešu) valodā¹. Lai gan līdz mūsdienām nav zināms neviens saglabājies šīs neparastās grāmatu kravas eksemplārs, tomēr Lībekas domkapitula dekāna Johannesa Brandesa (1467–1531) rakstītais protokols ļauj spriest, ka šīs grāmatas, visticamāk, iespiestas Vitenbergā un bijušas ceļā uz Rīgu tālākai izplatīšanai un luterāņu mesu noturēšanai Livonijā vietējās valodās. Šis notikums ir būtisks, ne tikai fiksējot pirmo iespiesto grāmatu latviešu valodā, bet arī kā sākums vienotas latviešu valodas attīstībai, kas tālāk veicina vienotas latviešu sabiedrības un tās nacionālās apziņas veidošanos.

Nākamais nozīmīgais latviešu grāmatniecības stūrakmens ir nīderlandiešu jezuīta Pētera Kanīzija (1521–1597) sarakstītā katehisma tulkojuma izdevums latviešu valodā. Arī pretreformācijas kustības dalībnieki novērtēja un prata izmantot spēku, kas piemita dzimtajā valodā rakstītajam vārdam, un šis katehisms kļuva par vienu no plaši izmantotiem ticības izplatīšanas rīkiem. Ir zināms, ka 1585. gadā Viļņā grāmata latviešu valodā ir tikusi iespiesta 1002 eksemplāros, kas 16. gadsimta nogalē ir uzskatāma par lielu tirāžu un norāda uz šī izdevuma pieprasījumu. Šī tad arī ir senākā saglabājusies

¹ Lībekas domkapitula prāvesta Johannesa Brandesa (Johannes Brandes, 1467–1531) protokoli, 8. novembris un 9. novembris, 1525. gads. Landesarchiv Schleswig-Holstein (Šlēsvīgas-Holšteinas Zemes arhīvs), Archive Abt. 268 No. 396, fols. 202r, 204r, 204v.

latviešu grāmatniecības liecība, kuras vienīgais pašlaik zināmais pilnais eksemplārs tiek glabāts Upsālas Universitātes bibliotēkā Zviedrijā².

Pirmās iespējas attīstīt grāmatu iespiešanu Latvijas teritorijā parādījās līdz ar pirmā tipogrāfa Nikolausa Mollīna (ap 1550/1555–1625) darbības uzsākšanu Rīgā 1588. gadā, visticamāk, pēc Rīgas rātes uzaicinājuma. Viņš atbrauca no Antverpenes (Beļģija), kas bija tā laika grāmatniecības un izdevējdarbības epicentrs, un līdz ar viņu arī Livonijā ienāca spēcīgas Mollīna skolotāja Kristofa Plantēna (ap 1520–1589) grāmatu spiestuves un grāmatu dizaina tradīcijas, kas atpazīstamas vēl ilgi turpmākos gadsimtos. Mollīns viegli kļuva par jaunatklājēju un pirmo vairākās kategorijās – bija pirmais izdevējs, pirmās Rīgas tipogrāfijas vadītājs, pirmais nošu iespiedējs Livonijā, izveidoja grāmatmācītāju darbnīcu, ierīkoja grāmatveikalu utt. Arī pirmais Latvijas teritorijā iespiests izdevums latviešu valodā – 1615. gadā izgatavotā īpaši greznā baznīcas rokasgrāmata ar ilustrācijām, dekoriem, notīm – bija Mollīna izdevums.³

Turpmākajos gados latviešu grāmatniecības straujo attīstību noteica nepieciešamība pēc dievkalpojuma tekstiem latviski, kā arī palīglīdzekļiem, kas domāti mācītājiem latviešu valodas apguvē. 17. gadsimta Latvijas grāmatniecības uzplaukumu raksturo gan izcili nozīmīgi darbi (piemēram, 1638. gadā iznākusī Georga Manceļa vārdnīca *Lettus*), gan piešķirtas jaunas privilēģijas atvērt tipogrāfijas (1667. gadā Jelgavā darbu sāk Kurzemes hercogu tipogrāfija), gan pirmās avīzes (1684. gadā Rīgā tipogrāfs Georgs Matiāss Nellers (ap 1658–1712) iespieda pirmo laikrakstu Latvijas teritorijā – *Rigische Novellen*, gan grāmatas kā simboli. 17. gadsimta nozīmīgākais un vislabāk zināmais izdevums ir jau gadsimta beigās, 1694. gadā, Zviedru karaliskajā tipogrāfijā Rīgā iespiestā Bībele latviešu valodā, ko sagatavoja Alūksnes mācītāja Ernsta Glikā (1654–1705) vadībā⁴. Šis izdevums iedibināja jaunas tradīcijas attiecībā uz grāmatas nozīmi latviešu ikdienā – Bībele tika ne vien lasīta, bet kalpoja arī dzimtas vēstures pierakstīšanai un tika nodota no paaudzes paaudzē. Turklāt šis izdevums iezīmē pagrieziena punktu lasīšanas paradumos, veicinot lasītprasmi un spēju uztvert aizvien garāka apjoma tekstus.

18. gadsimtā līdz ar apgaismības kustību latviešu valodā sāka iznākt ne tikai reliģiski teksti, bet arī pirmie laicīgie izdevumi, kas aptvēra dažādas tēmas – no zemkopības līdz medicīnai un

² Canisius, P. (1585) *Catechismvs catholicorum. Iscige pammacischen, no themis Papreksche Galwe gabblems Christites macibes. Prexskan themis nemacigems vnd iounems bernems. Cour Kungam Petrum Canisium thaes Schwetes rakstes Doctor. Ehsprestcz Vilne Pille .. pi Danielem Lanciensem expan tho gadde.*

³ Zanders, O. (1988) *Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks : pirmās Rīgā iespiestās grāmatas, 1588–1625.* Rīga: Zinātne.

⁴ Glück etc. (1694) *Ta Swehta Grahmata Jeb Deewa Swehtais Wahrds, Kas preeksch un pehz ta Kunga Jesus Kristus swehtas Peedsimschanas no teem swehteem Deewa=Zilwekeem, Praweescheem, Ewangelisteeem jeb Preezas = Mahzitajeem un Apustuleem usrakstihs, Tahm latweeschahm Deewa Draudsibahm par labbu istaisita.*

matemātikai. 1757. gadā Jelgavā tika izdots senākais zināmais kalendārs latviešu valodā *Zemnieku jeb latviešu laika grāmata uz to 1758. gadu pēc tās svētas piedzimšanas mūsu Kunga in Pestītāja Jēzus Kristus, tā rakstīta, ka arī Vidzemē in citi ļaudis, kas zemnieku valodu prot, in lasīt māc, laikus, dienas garumu, mēnešu starpas un citas lietas zināt var*. Ar laiku kalendārs kļuva par vienu no visvairāk pirktajiem un lasītajiem izdevumiem latviešu valodā. Grāmatas latviešu valodā kļuva par arvien nozīmīgāku izglītošanās un apgaismošanas līdzekli.

Īpašu pienesumu Latvijas grāmatniecības uzplaukumam 18. gadsimtā veidoja Vidzemes apgaismoto intelektuāļu loks. Viņi ne tikai iestājās par dažāda laicīga satura izplatīšanu latviešu zemnieku vidū (1768. gadā izdots pirmais periodiskais izdevums latviešu valodā – *Latviešu Ārste*), bet arī uzturēja ciešus kontaktus ar ārzemēm un izplatīja apgaismības idejas. Grāmatu izdošana kļuva ne tikai par veiksmīgu biznesu, bet izteikti ietekmīgu sabiedriskās domas veidotāju un virzītājspēku. Tā Johana Frīdriha Hartknoha (1740–1789) apgādā tika pirmizdoti gan Imanuēla Kanta (1724–1804), gan Johana Gotfrīda Herdera (1744–1803) un citu ievērojamu autoru darbi. Līdzās tam norisinājās arī strauja jaunu grāmatniecības centru izaugsme un attīstība – Jelgavā veiksmīgi darbojās Stefenhāgenu izdevniecība (dibināta 1769. gadā), Liepājā tika atvērta pirmā publiskā lasāmbibliotēka Latvijas teritorijā (1777. gadā), parādījās pirmie džipārdokļi (piemēram, 1791. gadā Rūjienā izdotā *Labu ziņu un padomu grāmata*) un pavārgrāmatas (1795. gads, Rubene).

Attiecīgi 19. gadsimts no grāmatniecības viedokļa Latvijas teritorijā jau gadsimta sākumā iezīmējas ar spēcīgu attīstības, inovāciju, modernitātes vilkmi. Gadsimta mijā tika dibinātas un darbojās vairākas papīra dzirnavas (Rīgā, Līgatnē, Aizputē u. c.). Pieprasījums līdz ar augošo izdevējdarbību un lasītāju loku bija lielāks, nekā vietējās papīra dzirnavas spēja nodrošināt.

Nacionālās grāmatniecības pirmsākumi tiek saistīti arī ar latviešu literatūras pirmsākumiem – 1856. gadā izdots jaunlatvieša Jura Alunāna (1832–1864) dzejas krājums *Dziesmiņas*, kurā apkopoti ievērojamu cittautu autoru atdzejojumi, lai pierādītu latviešu valodas mākslinieciskās iespējas. Tam sekoja strauja nacionālās pašapziņas veidošanās, kas ietvēra arī pirmo latviešu grāmatuzņēmēju darbību. Tieši caur grāmatniecības vēsturi visprecīzāk saskatāms process, pateicoties kuram 19. gadsimta otrajā pusē veidojās latviešu kultūras izrāviens, neparasti straujā tempā panākot Eiropas kultūrnācības un nostājoties blakus tām.

Pacēlumu un lepnumu par latviešu grāmatniecības lielumu, bagātību un vērienu kā standartu visspilgtāk raksturo Anša Gulbja (1873–1936) darbība. Viņš apgādāja ne tikai daudzu nozīmīgu pasaules un Latvijas autoru daiļliteratūras darbu pirmizdevumus latviešu valodā, būtiskus sacerējumus filozofijā, sociālajās un dabas zinātnēs, mācību literatūru, bet piedāvāja arī “Latviešu konversācijas vārdnīcu” – pirmo tik plaša apjoma universālu uzziņu izdevumu latviešu valodā (līdz padomju

okupācijai 1940. gadā iznāca 21 sējums) . Viņa izdoto grāmatu plauktu metri patiesi kļuva par simbolu un iemiesojumu latviešu mājas bibliotēkai un Latvijas grāmatniecībai.

20. gadsimts, neskatoties uz sarežģīto politisko, ekonomisko un traģisko vēsturi, tomēr izceļ tieši grāmatniecības nozīmi sabiedrības un latviešu valodas noturībā. Grāmata un rakstītais vārds parādās kā izdzīvošanas stratēģija, atjaunošanās veids un sevis no jauna radīšanas iespēja. Īpaši trimdas grāmatniecība sevišķi spilgti demonstrē rakstītā vārda nozīmi ne tikai nācijas izturētspējas stiprināšanā, bet arī kultūras kontinuitātes un pārmantojamības nodrošināšanā.

Atskats latviešu grāmatniecības vēsturē izgaismo dažādus pavērsiena punktus un atšķirīgus fenomenus, taču tos vieno būtisks caurviju motīvs – rakstītā un iespiestā vārda ciešā saikne ar nacionālo emancipāciju un nozīme latviešu kultūrtelpas, ideju, inovāciju vēsturē.

Tieši šo stāstu no jauna izstāstīt piedāvā latviešu programma “Latviešu grāmatai 500”. Tās īstenotāji ir pārliecināti, ka šādi atklājas grāmatas un lasīšanas kultūras spēks un jauda šodienai un rītdienai. Mūsdienās vairāk nekā jebkad ir nepieciešams atkal un atkal atgādināt sev pašiem, ka grāmatai latviešu sabiedrībā gadsimtu gaitā ir bijusi un būs būtiska un paliekoša nozīme, grāmata ir bijusi un aizvien ir kultūrtelpas un tautas dzinējspēks. Un grāmata ir ceļš, kas noteiks latviešu sabiedrības spēku, pašapziņu un radošo spēju arī nākotnē.

Turklāt grāmatniecības vēsture demonstrē arī procesu, kurā latviešu kultūra tika pārliecinoši noenkurota Rietumeiropas kultūras telpā. Vēsturiski atrodoties uz robežas starp rietumiem un austrumiem, latviešu apdzīvoto reģionu kultūras orientācija bieži vien ir kļuvusi par ideoloģisku un politisku cīņu objektu, šo teritoriju intelektuālā un kultūras piederība Eiropai nereti tikusi pakļauta dažādiem riskiem, taču tieši grāmata un rakstītais vārds padarījuši šo iesakņotību Eiropas ideju un vērtību pasaulē neatgriezenisku.

Pasākumu programma *Latviešu grāmatai 500*

Latvijas Nacionālā bibliotēka pirmoreiz aktualizēja jautājumu par pirmās grāmatas latviešu valodā 500. gadadienas atzīmēšanu 2000. gadā, kad Rīgas Latviešu biedrības namā notika pirmās grāmatas latviešu valodā 475. gadadienas svinības un tika izdoti starptautiskās konferences *Latviešu grāmata un bibliotēka: 1525–2000* rakstu krājumi, kā arī LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas rakstu krājums *Grāmata. Veltījums latviešu grāmatas 475 gadu atcerei*. Ideja par to, ka 2025. gads varētu būt Grāmatu un lasīšanas gads Latvijā, izceļot grāmatas piecsimtgadī, tika izziņota 2019. gada septembrī Latvijas Nacionālās bibliotēkas simtgades ietvaros, bet 2020. gadā iekļauta Kultūrpolitikas pamatnostādnēs 2021.–2027. gadam. Idejas iniciators un autors šai programmai un grāmatas vērtības izcēlumam ir ilggadējais LNB direktors Andris Vilks, kuru tikko ar lielām skumjām aizvadījām mūžībā (1957-2025).

2021. gadā LNB sadarbībā ar dažādu nozaru partneriem sarīkoja radošu domnīcu, kurā izstrādāja ietvaru *Latviešu grāmatai 500* atzīmēšanai, kas uzsver tieši rakstīšanas un lasīšanas fenomenu. Latviešu grāmatniecība, jo īpaši mazu tautu kontekstā, izceļ sabiedrības spēju izaudzēt savu grāmatniecību līdz pasaules līmenim, veidot savas sabiedrības noturībspēju, kritisko domāšanu, saglabāt savu kultūru un valodu. Grāmata apliecina latviešu valodas un kultūras spēju pielāgoties un pārdzīvot dažādus tehnoloģiskus izaicinājumus, politiskās pārmaiņas un dažādas ekonomiskās situācijas.

Latviešu grāmatas piecsimtgades programmas pamatu veido pētniecība un popularizēšana. Programma aptver ne tikai virkni pagātnes notikumu kopš pirmās latviešu grāmatas izdošanas, bet arī ļauj izprast tālāko attīstību tehnoloģiju pārmaiņu un digitālās attīstības kontekstā un izceļ plašāku reģionālu un starptautisku kontekstu. Programma aptver visus Latvijas reģionus un trimdu un dažādas paaudzes, dažādus vēsturiskus un mūsdienu kultūras un ekonomiskos kontekstus un sakarus, izceļot ar grāmatniecību saistītas personības, notikumus, fenomenus un to ietekmi. Visbeidzot programmas koncepcija sniedzas pāri grāmatas materiālajām robežām un ir ne tikai par grāmatu, bet arī lasīšanas, mācīšanās, domāšanas paradumiem un to attīstību. Tā arī ļauj integrēt latviešu grāmatniecības pētījumus teorētiskās diskusijās un izmantot tos kā atspēriena punktu refleksijai par grāmatniecības izpētes metodoloģiju.

Plānojot programmu, tika apzinātas un izceltas dažādās gadadienas, notikumi, personības, ko būtu jēgpilni aktualizēt *Latviešu grāmatai 500* programmas ietvaros un kas veidotu pamatu, lai sabiedrībā būtu iespējams plašāk apjaust grāmatu fenomenu. Tā radās iedalījums, kas ceļa karti uz grāmatas piecsimtadienā iezīmē ar šādiem notikumiem:

* **2021. gads** bija veltīts tēmai *Atgriešanās*, izceļot grāmatas, kas ir rakstītas Latvijai un latviešiem ārpus Latvijas, kā arī pievēršoties nozīmīgām grāmatu kolekcijām, kas saistās ar Latviju, bet atrodas ārpus Latvijas. Kā spilgtu centrālo notikumu, ap kuru tika organizēts plašs norišu kopums, ir vērts izcelt izstādi *Atgriešanās. Senākā saglabājusies dzīvā grāmata latviešu valodā* (kurators un autors Ph. D. Gustavs Strenga), veltītu 1585. gadā Viļņā izdotajam Kanīzija katehismam latviešu valodā, kas tika atvesta uz Rīgu.

* **2022. gads** bija veltīts laikrakstu un rokrakstu tēmai, atzīmējot 200 gadus kopš pirmās avīzes latviešu valodā *Latviešu Avīzes* iznākšanas 1822. gadā. Šī latviešu avīzniecības svinēšana ne tikai pavēra ieskatu *Latviešu Avīžu* sociālajos laikmeta kontekstos visu tās iznākšanas laiku, bet arī bija iespējams izvirzīt priekšplānā un sākt pētīt nozīmīgas paralēles ar igauņu grāmatniecību, pievēršoties arī mūsu ziemeļu kaimiņu pirmajām avīzēm, kas ap to pašu laiku tika izdotas Tartu. Savukārt izstāde *Modināšana. Stāsts par hernhūtiešiem* (autori Dr. phil. Beata Paškevica un Dr. philol. Pauls Daija), kas veltīta brāļu draudžu kustībai Latvijā un Igaunijā, izcēla LNB glabātos brāļu draudzes rokrakstus

latviešu valodā no 18. gadsimta un šīs kustības un rokrakstu kultūras atstāto mantojumu un nospiedumu.

* **2023. gadā** tika uzsvērtā izdevēju nozīmība, atzīmējot latviešu nozīmīgākā izdevēja 19./20. gadsimta mijā – Anša Gulbja – 150. gadadienu un izceļot Rīgas pirmā tipogrāfa Nikolausa Mollīna lomu mūsu reģiona intelektuālajā izaugsme. LNB veidotā izstāde *Teksts mūs neinteresē* (autores Beāte Orlova un Ineta Vaivode) pievērsās Rīgas pirmajam tipogrāfam Nikolausam Mollīnam un grāmatu dizaina un iekārtojuma vēsturei. Sadarbībā ar mūsdienu labākajām Latvijas tipogrāfijām šī izstāde un pavadošā programma, tāpat kā Gulbja jubilejai veltītais starptautiskais zinātniskais forums *Izdevējdarbība un nācija* aicināja padziļināt diskusiju par Latvijas izdevējdarbības un drukas kultūras augstajiem standartiem un to vēsturisko kontekstu. Tieši izdevēji ļauj lieliski ieskicēt arī šķietami vienkāršo, bet grāmatniecības teorijā tik nozīmīgo grāmatniecības ķēdi – izdevēja, iespiedēja, autora, izplatītāja, lasītāja u. c. dalībnieku mijiedarbi.

* **2024. gadā** fokusā bija bibliotēkas un lasīšanas fenomens, pievērsoties gan pašam lasīšanas jēdzienam teorētiskā un vēsturiskā griezumā, gan lasīšanas paradumiem, šajā ziņā izceļot un skaidrojot bibliotēkas lomu. Būtisks atskaite punkts šai tēmai ir Rīgas pilsētas bibliotēkas dibināšanas gadskārta (tā izveidota 1524. gadā).

* **2025. gads** ir plānots kā grāmatu gads – aicinot svinēt grāmatu kā simbolu, zināšanu avotu, daļu no mūsu identitātes, kā arī pievērsoties spēcīgu lasīšanas un bibliotēkas paradumu iedibināšanā sabiedrībā. Kulminācijas mērķis ir sapludināt kopā visus programmas attīstības gaitā būvētos pamatelementus – grāmata, lasīšana, bibliotēkas un grāmatniecības ķēde.

2025. gada kulminācijas pasākumus ievadīja izstāde *Tiesības uz bibliotēku* (autori Dr. philol. Pauls Daija un Maija Treile), kura veltīta pārmaiņām, kas piemeklē grāmatu laikā un telpā, ietverot redzeslokā gan lasīšanas, gan grāmatu krāšanas fenomenus un fokusējoties uz tiem aspektiem, kādos vēsturiskā pieredze var kļūt par iedvesmas avotu šodienai. Šo izstādi varat apskatīt visa gada garumā Latvijas Nacionālās bibliotēkas vestibīlā.

Godinot faktu, ka grāmatniecības sākotne 1525. gadā ir kopīga latviešiem un igauņiem, gada nogalē tiks rīkota īpaša izstāde un publicēts eseju krājums par latviešu un igauņu grāmatniecības kopīgo vēsturi, akcentējot abu tautu kultūras saiknes. Ne tikai pirmā grāmata, bet arī turpmākās norises grāmatniecībā abām nācijām ir attīstījušās paralēli, bieži vien savstarpēji iedvesmojoties un sabalsojoties. Līdztekus īpaša uzmanība tiks pievērsta dziļākas izpratnes veicināšanai sabiedrībā par iemesliem, kas ietekmēja pirmās latviešu un igauņu grāmatas publicēšanu, atdzīvinot piecus gadsimtus senos notikumus un sniedzot iespēju atklāt kopsakarības starp latviešu iespiestā vārda dzimšanu un politiski sabiedriskajiem satricinājumiem 1525. gadā. Grāmatas piecsimtgade būs nozīmīgs impulss,

lai stimulētu jaunu pētījumu rašanos, starptautiskā konferencē Vitenbergā pulcējot Latvijas, Igaunijas un Vācijas vēsturniekus, kā arī izklāstot pētījumu rezultātus plašākai auditorijai Baltijas valstīs.

Atzīmējot Gunāra Birkerta simtgadi, īpašā izstādē “Birkerts. Bibliotēkas. Gaisma” izcelts Gunāra Birkerta mantojums kā avots gaismas arhitektūrai – arī šī izstāde visa gada garumā apskatāma, ienākot Latvijas Nacionālajā bibliotēkā. Tieši bibliotēkas un gaisma Birkerta mantojumā veido spēcīgu vēstījumu un apgalvojumu par to, kāda ir bibliotēku loma zināšanu sabiedrības veidošanā.

Kulminācijas pasākums 2025. gada 8. novembrī būs svinīgs notikums, kas pulcēs vadošos zinātniekus, kultūras darbiniekus un plašu sabiedrību – arī diasporu plānojam aktīvi iesaistīt. Aktualizēsim Tautas Grāmatu plaukta tālāku piepildīšanu, ziedojumā saņemot īpašu grāmatu no šodienas lasītāja Latvijā un plašajā pasaulē ar personīgu veltījumu nākotnes lasītājam latviešu valodā. Tāpat aicināsim ikvienu interesentu nofotogrāfēties ar savu mājas bibliotēku un šo skaisto laikmeta liecību kā lasītāju kopdarbu ievietosim Tautas Grāmatu plauktā.

Nobeigums

Paliekošas vērtības, kas veltītas latviešu grāmatniecības piecsimtgadei, būs vērienīgais zinātnisko publikāciju skaits, kas tapušas programmas gaitā. Līdzvērtīgi izceļams ir arī pienesums tieši starptautiskās atpazīstamības veidošanā un veicināšanā, kas būs nozīmīgs ieguldījums, Latvijai, piemēram, esot par Vācijas bibliotēku asociācijas viesu valsti 2025.-2028.gadā. Piemiņas pastmarka un piemiņas monēta būs tikai dažas no publiski redzamām zīmēm, kas simbolizēs latviešu grāmatniecības nozīmi un tās ilgtspējību un rosinās visdažādākajos sabiedrības slāņos apzināties spēku, kāds piemīt rakstītajam vārdam.

Latviešu grāmatniecības nākotne ir saistīta ar spēju pielāgoties digitālajam laikmetam, vienlaikus saglabājot savu kultūras un nacionālo identitāti. Latvijas Nacionālās bibliotēkas programma *Latviešu grāmatai 500* ir būtisks solis, lai nodrošinātu latviešu valodas un kultūras dzīvotspēju nākotnē, un tā piedāvā plašas iespējas, lai veicinātu latviešu valodas un literatūras attīstību gan nacionālajā, gan starptautiskajā līmenī.

Grāmatniecības piecsimtgades pasākumu mērķis ir celt latviešu pašapziņu un latviešu valodas prestižu, attīstīt kritisko domāšanu un nodrošināt, ka latviešu grāmatniecības vēsture turpinās arī nākamajās simtgadēs. Tikai ar nemitīgu ieguldījumu un rūpēm par grāmatu kultūru mēs varēsim nodrošināt, ka pēc vēl 500 gadiem atskatīsimies uz tūkstošgadi senu latviešu grāmatniecības vēsturi, kas joprojām būs dzīva un plaukstoša.